

El captiveri i l'espionatge com a mèrits de l'ascens social a la Catalunya de l'Edat Moderna

Joan Carrió i Arumí

Com ja vaig exposar a la meua comunicació en el Vè Congrés d'Història Moderna de Catalunya la carrera militar va ser un mèrit molt ben valorat per la Corona a l'hora de concedir no pas pocs títols de noblesa i de ciutadans honorats a Catalunya en els anys que comprenen els regnats de Felip II, Felip III i Felip IV.¹ Ara continuo aquella línia d'investigació afegint als mèrits militars els relacionats en primer lloc amb el captiveri en terres dels enemics islàmics de la Monarquia Hispànica, i en segon lloc amb l'activitat de l'espionatge dels enemics d'aquella monarquia.

Pel que fa a la condició de captiu mostraré que es va al·legar sobretot per a l'obtenció d'oficis reials per part de personatges que havien estat fets captius estant en actiu en llurs serveis militars. No obstant també va ser un mèrit que van presentar alguns eclesiàstics que igualment van caure en el captiveri. A continuació en dono alguns exemples.

El primer el cas de Francesc Cerdà i de Rajadell, que és veritablement un bon exemple dels nombrosos soldats que a conseqüència de la seva participació en accions militars contra els turcs va ser fet captiu per

1. Joan CARRIÓ ARUMÍ, "Ascens social i carrera militar a la Catalunya de l'Edat Moderna". Revista *Pedralbes*, Any XXIII, núm. 23 (2003), Actes del 5è Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Volum I, p. 167-186.

aquests. Per altra banda i des d'un punt de vista narratiu la relació dels fets del seu captiveri és trepidant. Era natural de la ciutat de Barcelona i havia començat la seva carrera de soldat servint a la guerra de Granada, probablement a les ordres de don Joan d'Àustria, ja que amb aquest també va ser posteriorment a l'auxili de la Goleta, on va acabar essent fet captiu pels turcs i portat a Constantinoble. A la capital de otomana l'almirall Uleg Alí el presentà a Gamat Paixà, governador general del Gran Turc, qui el convertí en hortolà seu d'un jardí dels afores de la ciutat, i des d'allí va amagar els espies que Felip II tenia a la Gran Porta, els quals estaven a les ordres de Juan de Marillany, així com els de la resta d'ambaixadors d'Hongria, Venècia i Ragusa.

Des del seu captiveri entre els turcs Francesc Cerdà també es dedicà a organitzar la fugida de molts captius cristians, als qui feia acompanyar amb els espies que amagava. Sembla ser que els feia fugir via el Bòsfor i Ragusa. Fins i tot ell mateix també va fer d'espia, donant els "avisos", és a dir les informacions, a l'ambaixador Marillany, i donada la seva condició de captiu ho va fer amb gran risc per la seva pròpia vida.

Finalment Marillany l'ajudà a escapar i ho feu per Grècia i Albània. Va fugir amb tres cavallers esclaus de Baçan Baixà, sobirà d'Alger, com constava per la fe de Marco Antonio Ligaroti, agent de Felip II a la fortalesa del golf Turc on diu que va arribar després de deixar enrere els territoris otomans.

Després d'haver aconseguit alliberar-se havia arribat a la cort madrilenya de Felip II, i ho havia fet en un estat físic i de salut lamentable tal i com dóna fe ell mateix en el memorial que va presentar l'any 1587 al rei a través del Consell d'Aragó² quan diu "por estar tan molido de la esclavitud y casi çiego de las heridas que tiene de quando le prendieron en la Cabeça y...". En un estat tal demanava al rei en recompensa pels seus serveis la vara de veguer de Barcelona, vacant per mort d'Onofre Ferreres feia poc, tot i que en fer ja uns quants mesos que era a la cort i no obtenia resposta demanava que si no podia ser aquell ofici que almenys se li concedís una altra mercè al Principat.

Un altre soldat captiu a Constantinoble va ser el capità Joan de Torres. Hi va estar quatre anys i hi va ajudar a fugir a molts captius cristians.

2. ACA, Consell d'Aragó, lligall 261, document 77, d'11 d'agost de 1587.

Tanmateix ell no va escapar-se i va pagar pel seu rescat la xifra gens menyspreable de 2.000 ducats. Un cop alliberat va servir el gran duc de Toscana, qui el va fer capità i gentilhome en els seus estats. Per tot plegat després de catorze anys de serveis militars ara, l'any 1610, demanava la mercè que li fos admesa la renúncia que en ell feia Francesc de Castellarnau, de l'ofici d'algutzir ordinari de Catalunya, per bé que desafortunadament el Consell d'Aragó ho desestimava –i el rei hi estava d'acord– perquè considerava que no ho considerava una renúncia sinó una compravenda, per no tractar-se de parents els transmissors.³

La sort també va acompanyar a Joan Ferrer, un soldat captiu a Alger que aconseguí escapar-se dins una saca de llana que transportava una tartana francesa que havia recalat en el port de la ciutat i que es dirigia a Mallorca. Un cop allí Ferrer va poder prevenir de les intencions dels pirates algerians de fer properament una incursió, i fins i tot sembla que el seu avís era cert ja que va ser possible prevenir el cop de força. Per aquest motiu va rebre en premi una llicència per a la saca de 3.000 estarels de llegums del regne de Sardenya, lliure de drets, amb els que va poder subvenir la seva pròpia necessitat i la dels seus dos fills i una filla. Finalment també demanava que se l'eximís d'haver de pagar el dret de segell per el privilegi que se li exigia a la Cancelleria.⁴

El captiveri també és utilitzat com a mèrit a la petició de mercè que va fer a Felip IV Joan Pau Grau l'any 1624.⁵ Demanava en concret un privilegi militar, que tanmateix no li va ser concedit. Aquest aspirant a cavaller presentava els seus propis mèrits, consistents en vint anys de serveis, els dos primers com arcabusser a Sicília, i la resta en diferents oficis no militars, però també esmentava els del seu pare, Montserrat Grau, que havia participat a la batalla de Lepant i a la dels Gelves, essent fet captiu per molts anys després d'aquesta segona. Sembla ser que en la negativa a la concessió del privilegi militar a Joan Pau Grau va pesar

3. ACA, Consell d'Aragó, lligall 269, document 102, de 24 de desembre de 1610.

4. ACA, Consell d'Aragó, lligall 271, document 10, de 20 de maig de 1618.

5. ACA, Consell d'Aragó, lligall 274, document 20, de 19 de setembre de 1624. Es tracta del membre del Consell de Cent barceloní que aleshores feia d'agent de la Diputació del General i del mateix Consell de Cent davant el rei a la cort. En el memorial que va presentar per a demanar el títol de cavaller deia que darrerament havia facilitat la jura com a virrei del bisbe de Barcelona, Joan Sentís, una qüestió en la que la corona havia mantingut un enfrontament obert amb la Diputació i Consell de Cent.

molt la divisió de parers entre els membres del Consell d'Aragó, ja que mentre el tresorer comte de Chinchón, el regent Castellví i el regent don Lluís Blasco estaven en contra, els regents Villar i Çalbà eren favorables, i finalment els regents Fontanet i Navarro creien que ja n'hi hauria prou si el rei li concedia a Grau el títol de ciutadà honrat de Barcelona "que aunque es casi lo mismo que el de Cavallero menos el entrar en Cortes y no concurrir en las casas de la diputacion como cavallero no se tiene y estima en tanto".

Entre els casos d'eclesiàstics que utilitzaven els seus anys de captiveri com a mèrit per a obtenir prebendes eclesiàstiques hi ha el cas Joan de Sametier. Aquest era llicenciat a més de clergue i l'any 1637 tenia seixanta anys d'edat.

Havia servit de capellà de la galera reial, sota les ordres del príncep Filibert de Savoia, i després havia arribat a ser tinent de capellà major de les Galeres d'Espanya, ofici que havia servit des de l'any 1619 fins el de 1627. En aquesta darrera data va ser a l'auxili de la Mamora amb la galera San Martín, que es va perdre en els enfrontaments que van tenir lloc a la desembocadura del riu junt amb una altra galera de nom Santiago, essent fetes captius els supervivents d'ambdues tripulacions. Ell va ser venut als moros de l'alcassaba de Salè, per espai de sis anys i mig, fins que ell mateix es va rescatar pagant 2.000 ducats en plata doble, els quals ara devia en gran part a qui els hi havia prestat. A Salè afirmava que va fer tot el que pogué per assistir espiritualment els vuitcents captius que hi havia, i fins i tot convertí sis moros i dos heretges anglesos captius. Finalment va ser castigat per animar a fugir a alguns captius cristians que s'anaven a convertir a l'Islam, motiu pel qual el van recloure a les masmorres de la fortalesa el van i va ser torturat, per bé que el seu amo el mantingué amb vida per no perdre els 2.000 ducats del rescat.

Ara feia quatre anys que era a la cort a Madrid, vivint d'almoines, i demanava l'Abadia gironina de Sant Pere de Galligants que estava vacant, malgrat que el rei no li va concedir i el va deixar en llista d'espera per a quan hi hagués disponible alguna altra prebenda eclesiàstica de la Corona d'Aragó.⁶

6. ACA, Consell d'Aragó, lligall 281, document 16, juny a novembre de 1637.

Com deia en començar l'espionatge també va ser valorat positivament com a mèrit a les demandes de mercès al rei. Un cas dels que es poden documentar entre les consultes del Consell d'Aragó és el del frare carmelità Bernat Roig, que va arribar a ser prior del convent del Carme de Perpinyà.⁷ Aquest eclesiàstic assegurava en un memorial que presentà a Felip III l'any 1605 que feia divuit anys que estava fent d'espia entrant a França per ordre dels lloctinents i capitans generals del rei a Catalunya. A França hi feia estades de mesos i hi mantenia una xarxa d'informadors locals als qui lògicament havia de pagar. Tant li agradava fer d'espia al frare Bernat que fins i tot demanava al rei que per a poder continuar amb els seus serveis d'espionatge amb més comoditat li fes mercè de la capellania major del Castell Major de Perpinyà, tot i que el rei no la hi va donar i es va limitar a concedir una pensió de dos-cents ducats sobre la primera vacant d'església que es produís a la Corona d'Aragó. De fet els serveis que fra Bernat Roig presentava eren de notable consideració. Al propi Consell d'Aragó li constava que el sol·licitant havia entrat més de dotze vegades a França, sense haver rebut més de 200 rals de pagament, amb molt de perill personal. A més havia anat sis mesos al camp del duc de Savoia quan aquest es va enfrontar a Felip II. També havia donat avís des de Montpeller al governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya, don Carlos Coloma, de la intenció del duc de Guissa d'entrar a Niça. A aquest darrer va avisar igualment de l'empresa que tenia concertada mossur de Montispan sobre Fuenterrabia. Continuava la llista de serveis encara amb l'avís que va donar l'any 1602 d'una traïció que havien concertat alguns soldats de la guarnició del castell de Salses amb els francesos. I com a mostra de la seva intensa dedicació a l'espionatge no s'oblidava de recordar que per les absències a la Universitat de Girona li havien tret la càtedra que hi tenia.

Un altre exemple de l'ús de l'espionatge com a mèrit específic a afegir dels serveis com a soldat és el de Miquel Bosc, un ric veí de Perpinyà, que l'any 1613 demanava un privilegi de burgès de Perpinyà a Felip III.⁸ Havia participat a la defensa dels Comtats l'any 1597 quan hi havia hagut la invasió francesa d'Alfonso Corso portant "avisos" importants al lloctinent de capità general don Fernando de Toledo, per continuar fent d'espia tot seguit mantenint de la seva pròpia butxaca una xarxa d'infor-

7. ACA, Consell d'Aragó, lligall 266, document 23, 1605, febrer, 5 - 1607, juliol, 23.

8. ACA, Consell d'Aragó, lligall 270, document 30, 1613, abril, 2.

madors a França. També havia fet de prestamista a la corona deixant sense cap interès diners per a la paga de la gent de guerra als Comtats. El 1610, a més dels diners que ja havia prestat, havia ofert al lloctinent de capità general, don Carlos Coloma, per al cas de que hi hagués guerra, la apreciable quantitat de 5.000 o 6.000 ducats.

Amb motiu de la campanya de Salses dels anys 1639-1640 es troben alguns casos de persones que sol·liciten mercès en pagament pels seus serveis d'espionatge. Així per exemple Francesc Pascual i de Cadell, demanava a perpetuïtat el forn de Vilafranca del Conflent a més d'una escrivania de manament de les vacants que hi havia al Principat. Venia avalat per una carta del mateix virrei comte de Santa Coloma, en la que aquest ressaltava la notabilitat dels serveis d'espionatge del sol·licitant.⁹

És similar el cas de Jaume Casadevall, veí de Vilafranca de Conflent, a qui també avalava el comte de Santa Coloma, i que demanava un títol de ciutadà honorat de Barcelona pels seus serveis d'espionatge a la frontera durant la campanya de Salses, i a qui sí consta que el rei li va concedir.¹⁰

Per tant i com es pot veure amb els exemples aportats, que segurament són alguns dels molts altres que segurament hi ha entre les consultes del Consell d'Aragó, el captiveri en terres d'infidels i l'espionatge dels enemics del rei van ser dos mèrits rellevants a l'hora d'obtenir de la corona beneficis personals en forma d'oficis reials o bé de prebendes eclesiàstiques, i fins i tot algun que altre privilegi militar i títol de ciutadà honorat o similar. Una realitat mostra si més no la varietat de mitjans d'ascens social a l'abast dels catalans de l'Edat Moderna.

9. ACA, Consell d'Aragó, lligall 288, document 87, 1640, gener, 17 - març, 13.

10. ACA, Consell d'Aragó, lligall 285, document 58, 1640, juny, 20.